

103697

I krig og kjærleik...

Av Arnfinn Moland

Norske okkupasjonshistorikarar har i haust hatt ein varm pust i nakken, dels frå kollega Nils Johan Ringdal, dels frå gamle, og ikkje fullt så gamle, interessentar. Dei siste målber ofte sine tankar i organet «Folk og land», utgitt av ein krets gamle NS-medlemmer, og har tilsynelatande fått den eine knaggen etter den andre å hengja hatten på. Det treng dei, for under armen er det trangt.

Dette ordskiftet har gått langs to linjer, den første har vore kravet om ein revisjon av historieskrivinga om okkupasjonen. Ringdal har ved eit par høve kome med diffuse ytringar om emnet i Dagbladet, sist 9/11. Han har brukt ord som «Skodvin-skolen» og «Hjemmefrontens frimureri», og av slik merkelappsjargong blir det lite konstruktivt.

Poengtert og saklig blei dette kommentert av kollega Terje Halvorsen (25/11). Ringdal har sjølv sagt rett når han, så langt eg kan forstå, etterlyser frigjerling frå skrivetradisjonar som er kjenneteikna av lite avstand til stoffet, bokstaveleg talt. Men er ein på heltejakt, kjem gribbane raskt dersom ein ikkje reinskar opp etter seg.

Det sentrale spørsmålet er, som også Halvorsen peikar på: Inneber Ringdals revisjonismekrav at okkupasjonshistorikaren skal stilla seg meir eller mindre nøytral i høve til eit nasjonalt og demokratisk verdigrunnlag, f.eks. ved å forkasta store deler av rettsoppgeret etter krigen? Trass i alle omvurderingar og skiftande vindar må dette vera klinkande klart:

Frå og med 9. april 1940 var det visse trekk ved kvar persons handlemåte som gjorde han meir eller mindre utsett for straff etter 8. mai 1945. Skalaten går frå aktiv politisk og militær deltaking på tysk side til eit meir eller mindre passivt medlemskap i partiet som fullt og heilt støtta okkupanten, nemleg Nasjonal Samling. (Vi ser her bort frå dei økonomiske aspekt). Dei fleste nordmenn heldt seg passive, stilt overfor okkupanten 1940-45, utan at dette kan seiast å vera korkje rett eller galt.

Dei aktive engasjerte seg på den sida som var mest i samsvar med deira politiske haldning og moralske legning. I ein slik situasjon må deltakarane reikna med å stå til ansvar for sitt sidevalg, alt etter kven som går seierrikk ut av oppgeret/krigen. Å hevda at dette er «seierherrens justis» er like originalt som å påstå at jorda er rund. Poenget er kva slags justis «seierherren» praktiserar, og dei fleste vil hevda at dei som seira 1945 verdsette rettsstatens spelereglar vesentleg høgare enn taparen.

Slike resonnement forstå ikkje NS-kretsen rundt «Folk og land», og det skal vi vel heller ikkje venta. Men det er fleire og fleire utanom denne kretsen som tuklar med krigen utan å ha dei mest elementære definisjonar klart for seg. Dette er den andre lina i debatten: Kravet om omvurdering av «heltar» og rehabilitering av «skurkar». «Folk og land» har hatt ei tiltakande aggressiv utvikling, med stadig nye gjesteskribentar frå høgresida i norsk presseverden.

Krumtappen er Idar Aarheim. Eit av hans gullkort er at norsk motstandsørslø eigentleg var ulovleg. Han er seint ute med sin visdom. Dette slo okkupanten fast for over 40 år sidan! Når han så får «hjemmefront-

Heil og sæt!

(Foto: Johan Brun)

■ ■ Når ein er på heltejakt, kjem gribbane raskt dersom ein ikkje reinskar opp etter seg. Fleire og fleire utanom NS-kretsen rundt «Folk og land» tuklar med krigen utan å ha dei mest elementære definisjonar klart for seg, skriv historikaren Arnfinn Moland ved Norges Hjemmefrontmuseum. Tidligere innlegg i ordskiftet om krigshistorien har stått 24/10, 11/11, 18/11, 25/11 og 1/12.

ledar Erland Aasdahl» på kroken, anar vi eit veksande klima for ei politisk «nytenkning»: «Det var regjeringa Nygaardsvold som eigentleg skulle ha vore tiltalt etter krigen. Quisling er misforstått, men hadde rett.»

Dette er like nytt som kruttet, men det verkar stadig like tiltrekkjande på mange med eit slett politisk samvett frå våren 1940 og med tilhøyrande Arbeiderparti- og Nygaardsvold-kompleks. Haustens debatt om frontkjemparane fell inn i same mønster. På nytt må vi minna om det elementære at Norge var okkupert, og at frontkjemparane valde same side som okkupanten. Vanskelegare er det ikkje.

Dersom vi ikkje for all framtid slår fast at politisk usemje og motstand mot ei lovleg regjering må bannlystast frå den time fienden står i landet, vil all forsvarsdebatt vera fånytt og alle forsvarsmilliardar bortkasta. Dette, og ingenting mindre, står på spel når vi drøftar om det var på sin plass i 1945 å straffa medlemmer av eit politisk parti som støtta fienden. Rokkar vi ved dette, rokkar vi ved alle dei til-litsband som fins mellom innbyggjarane og staten i eit fritt demokrati.

Eg er ikkje i tvil om Ringdals haldning til eit så fundamentalt spørsmål, men fordi han, iallfall tilsynelatande, tar i rettsoppgeret med lange fingrar, ryddar han land for dei som slett ikkje har fått med seg dette hovedpoenget. Strafferamma kan sjølv sagt diskutere, men la oss ikkje mista gangsynet. Nytenking må ikkje bli nytale.

NS-kretsen meir og meir aggressiv

Når dette er vel slått fast, kan ein filosofera over kva som er årsaka til at det stadig er grobunn for nye rehabiliteringsforsøk for landsvikdamde, til og med for sjefen sjølv, Quisling. Mye tydar på at svaret er den einøygdte debatten som har pågått i over 40 år om forsepet til 9. april, om utenriksminister Kohrt, om regjeringa Nygaardsvold og om vårt mistroystige forsvar.

Dette må vera eit tankekors for alle glade 9. april-debattantar. Korleis våre fagfolk på området forvalta våre forsvarsressursar i 1940, kunne vera gjenstand for ein eigen kronikk, men kort kan seiast at vi langt på veg finn svaret i «Innstilling frå den militære undersøkelseskomisjon av 1946» (DMU). Av meir eller mindre gode grunnar blei ikkje denne frigitt før

1979, i motsetning til den tilsvarande sivile delen som kom i 1947.

Vi hadde eit brukbart forsvar i 1940, det tyske krigsutbyttet var på 352 millionar 1942-kronar — tilsvarande sju gonger forsvarsøyvingane for 1939. Men det meste gjekk gale, eller som det heiter i DMU om *Mikrosø fort* med topp moderne, grove skyts og fleire gode målobserverasjonar (s. 36):

«Her som på så mange andre steder får ein inntrykk av at interessen konsentrerte seg om å få en rimelig grunn til å gi opp». 34 år etter krigen blei dette tilgjengeleg lesning for oss alle, men kor mange har lest DMU? I mellomtida har politikarane vore fritt villt, og vi har alle hatt ein part i «Blücher» på bunnen av Drøbakundet.

Kva det regjeringsfiendtelege miljøet utafør NS hadde å seia for forsvarsevne og slagkraft i april dagane 1940 er ei anna sak. Medan konge og regjering bokstaveleg tala kjempa for sine liv, melde Aftenposten 10. april:

Tankekors for alle glade 9. april-debattantar

«Efter hvad Aftenposten erfarer har regjeringen Quisling i løpet av gårsdagen holdt en rekke møter og truffet beslutninger av stor betydning. De vil efter hvert trede i kraft.»

Dette er konstruert historie, fordi det fortel at Norges største avis, utan motforestillinger og utan press, aksepterte begrepet «regjeringens Quisling», trass i at denne mannen hadde kalla attende regjeringsorden om «alminnelig mobilisering», som er gjengitt i 9. april-utgåvene av norske aviser, og hadde proklamert i NRK at «all videre motstand (er) ikke bare nytteløs, men også direkte ensbetydende med kriminell ødeleggelse...». Mektige politiske miljø syntte i april 1940, med ein snever politisk gevinst i utsikt, ei hodelaus haldning til den nasjonale katastrofe som råka landet vårt.

La oss gjera kort prosess med alle forsøk på relativisering av ansvar for og konsekvens av politisk haldning og handling, helst mens vi ennå har sanningssvitna blant oss. Det trengs ei opprydding, ei klargjering av sentrale begrep som er konjunkturuavhengige, ja, som rett og slett er ein del av vårt demokratiske verdigrunnlag. Her blir historikarane sentrale, same kva «skule» dei kan seiast å tilhøra. Med rot i jordsmonnet som då oppstår, skal Ringdal sine tusen blommar få bløma. Då vil både dei og vi trivast betre.